

la lleuda de cadaqués

Era la «lleuda» un impost que consistia en una quota fixa o propocional que es pagava per tota mercaderia que en trànsit passés pel port, o bé hi arribés o en sortís. També es pagava per la importació, exportació i venda de certs articles tenint en compte llur pes, mida o nombre. No solament cotitzaven les naus que d'arribada entraven a la badia, sinó també aquelles que passaven navegant mar endins a una distància de 60 ó 80 milles segons les èpoques. Perquè Cadaqués és més aviat un port de trànsit obligat, que no pas de càrrega o descàrrega, i tenint en compte, també, la navegació d'aquell temps, a rem i vela, quan l'estat del mar era propici, poc costava passar de llarg i per tant quota que es perdia. D'ací que els comtes d'Empúries varen estendre la vigència del dret tant fora port i mar endins perquè ningú no s'escapés del pagament. En aquest cas, la lleuda era coneguda pel nom de «lleuda de pas».

La «lleuda de Cadaqués» sembla que era molt antiga i, com la de Cotlliure, podia tenir origen en un altre impost semblant a l'existent a l'antiga Empúries. Els primers comtes d'aquest títols, els comtes de la primera nissaga, els veritaders comtes d'Empúries que endemés ho eren de Peralada i Rosselló allà a les darreries del segle X i començament de l'XI, ja en treien profit.

Era un àrbitri molt remunerador i un dels més importants, per no dir el que més dels que rebien els comtes de tot el comtat, i no té res d'estrany que procurassin treure el màxim profit. Segons una nota que tenim del temps del comte Joan (1364-96), fill de Ramon Berenguer, foren pagats per la compra dels drets de percebre la lleuda i per un determinat temps, 40.000 florins d'or, quantitat fabulosa en aquell temps, també la qual cosa dóna una idea dels grans ingressos que representava per a les arque comtals. En foren els compradors, Francesc Bertran i Pere Sabadies (1).

Els intents per alliberar-se d'aquesta imposició foren molts, com també foren moltes les sollicituts perquè els fos dispensada, fent valer sempre, en aquest cas, certs privilegis i franquícies. Els que més interès varen tenir foren el de Barcelona al·legant uns antics drets que pretenien tenir també, però que els foren discutits durant molts anys i en moltes ocasions. Deien ells, que amb motiu d'haver-se declarat el comte d'Empúries, Ponç Hug I, feudatari del de Barcelona l'any 1078, pactaren entre ells, que el d'Empúries no intentaria interrompre ni obstaculitzar el comerç, tant per terra com per mar, als habitants de Barcelona i que endemés

per
JOSEP RAHOLA i SASTRE

(1) Archivo Ducal Medinaceli - Condado de Ampurias. Doc. 4.745.

no pagarien cap dret. Ara bé, tots els altres súbdits del comtat barceloní, no pagarien sinó allò que de molt antic estava establert, que molt bé podria ésser la famosa «lleuda», coneguda en aquella època amb el nom de «teloneu» (2). El tràfic mercantil, en aquell temps, entre Barcelona i els altres punts de la costa de l'avui Catalunya arribava del cap de Creus al port de Salou (de Cap de Creus tro al port de Salou) (3).

Amb el pas dels anys, però aquells pactes convinguts el 1078, deixaren de tenir validesa, car el 1301 els consellers barcelonins escriuen al comte d'Empúries, Ponç Hug IV, perquè concedeixi franquícia de la lleuda a les naus de la ciutat que en trànsit passin pel port cadaquesenc (4). Aquest mateix any tornen a demanar al suara dit comte que el collector de la «Lleuda de Cadaqués» retiri una providència d'embarg sobre un assortit de canyella que Francesc Trilla, patró d'aquella ciutat, enviava a Montpeller, com a compensació dels drets que no havia satisfet Bernat Marquet, també de Barcelona, que des d'Aiguës Mortes i d'arribada forçosa entrà en el nostre port i se'n tornà tan content. Així mateix fou arrestat, sancionat i retinguda, la seva embarcació, al també patró barcelonès Joan Marquet, emparentat amb l'anterior, quan portant un carregament de blat no va voler satisfer els drets que li corresponien (5).

El mes de febrer del 1302, el rei es queixa al veguer de Girona que el lleuder del comte d'Empúries, el suara dit Ponç Hug IV, havia retingut, a Cadaqués, les mercaderies i vaixells d'uns mercaders de Narbona que les havien adquirides a Tortosa i per via marítima eren enviades a França. Ara bé, el lleuder podia pignorar solament les mercaderies, però no les naus i d'ací la queixa del rei (6).

Una nota del 1420 ens diu que els de Barcelona tornen a pretendre no pagar ni la lleuda de Cadaqués ni la de Cotlliure i recorren

al rei Alfons V, en aquell temps comte d'Empúries (7). No degué donar resultat la gestió, car uns anys després, el 1454, insisteixen a no pagar l'impost, ja que es veu que el lleuder de Cadaqués s'havia retingut unes saques de llana que transportava el «lleney» del patró barcelonès Bernat Costa (8).

Si bé el 1484, amb motiu de retirar la hipoteca que sobre el comtat havia fet el rei Martí l'any 1409, i retornar-lo a l'infant Enric, s'establí un pacte entre aquest i la ciutat de Barcelona, en el qual hi havia una clàusula que deia que «no se exigirà la lleuda de Cadaqués, de ciutadants o habitants de Barcelona, sobre robes, bens e mercaderies de aquells, e tampoc exigir la dita lleuda a la ciutat de Barcelona» (9). Però el 1527 continuaven els de Cadaqués exigint-la als de Barcelona com a represàlia per haver empresonat, no sabem per quin motiu, uns cadaquesencs residents a la capital del Principat. Encara que sembla pel que deien els de Barcelona que, «com que no estan obligats a pagar la lleuda de Cadaqués desta vila els fan pagar, retenen als dits particulars de Cadaqués» (10). Malgrat tot, alguna resolució es degué prendre sobre aquesta qüestió, quan el 1559, en una relació de les rendes que va percebre el comte aquell any i referents a la lleuda, es diu: «Esta partida valia y ha de valer 270 libras, pagando los de Barcelona como son obligados y de algunos años aqua (sic), se allega cierta franquicia, por razón de la qual se ha defraudado dicho derecho» (11). El cas, però, no deuria estar resolt del tot, quan més d'un segle després, l'any 1687, el lleuder de Cadaqués vol cobrar al patró barcelonès, Joan Closas, certs drets i aquest, encara que diu que té franquícia, deixa els diners en dipòsit al comerciant de la vila Honorat Palau (avi del General Escofet), mentre i tant els de Barcelona estudien el cas i prenen una resolució. Després de deliberar, els d'aquesta ciutat determinaren que fos restituït el diner al susdit patró (12). Unes notes que tenim del que va recaptar el comte d'Empúries per l'impost de la «lleuda de pas»

(2) F. Montsalvatge - «Los Condes de Ampurias Vindicados».

(3) Antonio de Capmany - «Memorias históricas sobre la Marina, Comercio y Artes de la antigua ciudad de Barcelona», Tom. I, parte 2.ª, nota de la pàgina 21 - «Constituciones y Altres Drets de Catalunya», pàg. 290, Tit. XXII, Usatge I.

(4) Archivo Histórico Municipal de Barcelona - «Llibre del Consell», Vol. 1.º (1301-1303), fols. 12 i 14.

(5) A. de Capmany, Obra esmentada. Tom. I, pàg. 425 i Tom. II, pàg. 369.

(6) A.D.M. - Con. Amp. Doc. 4749 - Arxiu Corona d'Aragó, Cancelleria, Registre 129, fol. 3.

(7) A.C.A. - Can. Reg. 2622, fol. 2.

(8) A.D.M. - Con. Am. Doc. 4742.

(9) A. de Capmany, Obra esmentada, Tom. II, pàg. 291.

(10) A.D.M. - Con. Amp. Doc. 4751.

(11) A.C.A. - «Averiguación de las rentas y vasallos, edificios y preminencias que ay en el Condado de Ampurias las quales al presente tiene y posee D. Francisco de Aragón, Duque de Segorbe y Conde de Ampurias. - Lanvo MDLXIII».

(12) A.H.M.B. - Lletres Closes, Vol. 106, fols. 4g. i 141.

Cadaqués trenta anys enrera.

en el quinquenni 1559-1563 a Cadaqués, diuen que foren 514 lliures sense comptar la de càrrega i descàrrega, i en canvi Roses, solament d'aquesta última foren 44. Una cosa semblant passava amb el dret del peix i del corall. De Cadaqués en va treure, el comte, 603 lliures, de la Selva 162 i de ROSES 96 (13).

En algunes ocasions, com per exemple l'any 1429, els mercaders per lliurar-se del pagament del dret de la lleuda, fondejaven al port de Roses i procuraven fer-se un «guiatge» del que portaven embarcat, per part del Batlle de la vila, no sabem si amb el seu consentiment o no, com si les mercaderies que transportaven fossin mercaderies del comtat per quedar lliures del pagament (14). I sembla que no fou aquesta ni la primera vegada ni l'última que usaren d'aquest engany, car el mes d'agost de 1450, fou pres per part del leuder de Cadaqués, Berenguer Moret, el patró d'un lleny de Tortosa malgrat el «guiatge» de la primera autoritat de la vila de Roses (15).

Inclús entre els habitants de Cadaqués i els «lauders» va haver-hi els seus més i els seus menys sobre el pagament de l'impost. El 1445 de la vila, en Pere Setembre i en Pere Banús, en nom del consell de la mateixa vila, presentaren un memorial a la Generalitat queixant-se que el lleuder els vol cobrar per tota mena de mercaderia que es descarrega en el port, cosa que diuen solament paguen les que es carreguen i les de pas, suplicant que posés remei a tot això (16).

* * *

Una altra població que per espai de molts anys va fer els possibles per a tenir franquícia en el pagament, fou Tortosa. Ja hem esmentat el cas d'aquelles mercaderies que venint de Tortosa anaven a França, el 1302. Doncs bé, veiem, també, com els habitants d'aquesta ciutat, es queixen al rei, l'any 1440, que el representant de la «lleuda de Cadaqués» vol que li paguin el dret que els correspon per les mercaderies que es carreguin en el nostre port, car diuen que és

(13) A.C.A. - «Averiguación etc.».

(14) A.C.A. - Generalitat Reg. 643, fol. 66.

(15) A.C.A. - Gen. Reg. 661, fol. 63.

(16) A.C.A. - Gen. Reg. 654. 30 gener, 1445.

contrari a les «Constitucions i Altres Drets de Catalunya» (17). Però no varen tenir en compte els tortosins que, aquells anys, el rei Alfons V, era endemés comte d'Empúries i que havia de procurar per llurs interessos en el comtat i amb motiu d'això ordenà el 1443 que els recaptadors de la lleuda de Tortosa, no es neguin a declarar tot allò que sia precís als recaptadors de la de Cadaqués, perquè aquests puguin exigir el que de dret els correspon (18). I diu també el rei que, «els portadors, escribà y altres persones de les Naus, Galeres y tots altres vaixells marítims que passen per les leudes o límits de dites leudes, ne procuren mostrar y donar manifest o rahó y inventari y nota de les coses y mercaderies que duen y naveguen o portan an als navilis del mateix, del qual han de tenir y a ningú és ignorat». Però poc cas en varen fer els tortosins de les recomanacions reials, car cinc anys després, el 1448, i tenint en compte la queixa dels de Cadaqués per l'incompliment de l'ordre anterior, mana el rei que es compleixi sens dilació l'ordenat, car contràriament els serà imposada una pena de dos mil florins d'or (19). N'obstant això insistiren molt els de Tortosa i aconseguiren de la reina Maria al 1452 la franquícia de la «Leuda de Cadaqués» (20).

* * *

En unes previsions esmentades en alguna altra ocasió del temps del rei Ferran I, i als efectes del compliment del contracte de pignoració del comtat feta pel rei Martí a la Generalitat i al Consell Barceloní, com a comte d'Empúries que era en aquella època, l'any 1409, es diu que «Item, posen que lo dit Castell de Cadaqués, per los dits Comtes, fou imposada leuda la qual ha de terma de mar fins a les mars de Mallorca, e la qual paguen vuy, totes fustes e mercaderies qui passen de levant a ponent e de ponent a levant, e que no són francs sinó aquells del comtat D'empúries» (21).

El rei com a rei, no podia concedir franquícia a ningú de la «Leuda de Cadaqués», però si endemés, com succeí en algunes ocasions, era comte d'Empúries sí que podia donar-les, car segons es llegeix a les mateixes provisions, «les leudes no són estades consentides per lo senyor Rey, sinó per lo dit comte d'Empúries».

Els susdits comtes o bé llurs arrendataris tenien agents per tots els llocs del regne, inclús a Mallorca, amb facultat per a intervenir en els llibres de «entrades o exides» amb el fi de controlar tot embarc de mercaderies i si en el transport es passava per les mars de Cadaqués. El 1386 el rei Pere IV, com a comte d'Empúries que ho era aquest any, ordena als encarregats de l'impost de la «leuda de Mallorca», que no posin cap impediment al representant de les «leudes de Cadaqués i Copliure», perquè puguin consultar els llibres suara dits, o del contrari seran castigats amb una pena de 1.000 morabatins, i que també els deixin asseure a la taula «on se cuyl la leuda de Mallorca», perquè aquells puguin percebre el que els correspon (22).

Ja l'any 1291, el rei Alfons II, es dirigeix al «Batlle General de Mallorca», Pere Libiano, al qual comunica que el comte d'Empúries. Ponç Hug IV, se li ha queixat que no li és permès tenir un delegat seu a la «taula» on es cull la lleuda, cosa que ja ho va disposar el seu avi Jaume I, avi del rei, a favor del comte Ponç Hug III, quan va acompanyar el rei a la conquesta de Mallorca i en la qual va morir el seu Pare Hug IV al 1229, i vol i mana el rei que es respectin els drets del comte d'Empúries (23).

L'extensió del terme contributiu, com ja hem dit de les 60 ó 80 milles, mar endins fora port, ens donarà idea del prestigi i autoritat de què gaudien els antics comtes d'Empúries, els quals de molt temps enllà, havien edificat en el port de Cadaqués, «un porxo a guisa de Darasanas que acostuman tenir una galiota...», per a perseguir i exigir a «les fustes qui són passades per les dites mars de Cadaqués, e no han pagat lo dret de les dites leudes, de les dites robes que passant hi han navegades...» (24). Ja es parla d'aquesta nau l'any 1252, quan i amb motiu de la cessió de la Batllia de Cadaqués a Bernarda de Salceda per part del comte Hug III, car es llegeix a la susdita cessió que el comte podia tenir a la vila «levadors, colectors y Barcha a Cadaqués per exigir les leudes de mar a Cadaqués» (25). I també ho llegim en un document del segle XVI, del quinquenni ja susdit 1559-1563, en el qual es diu que «el Sr. Duque tiene una barca leudera que han de leudar la ropa de los vaxeles que pasan fuera de los cabos trahen y de esto hay Aranzel del que se paga

(17) A.C.A. - Gen. Reg. 661, fol. 57.

(18) A.C.A. - Can. Reg. 2778, fol. 61.

(19) A.C.A. - Can. Reg. 3146, fol. 47.

(20) A.D.M. - Con. Amp. Doc. 4746.

(21) A.H.M.B. - Consellers, XIII, Baronies de la Ciutat.

(22) A.C.A. - Can. Reg. 1449, fol. 28.

(23) A.C.A. - Can. Reg. 93, fol. 224g. i Reg. 94, fol. 7.

(24) A.H.M.B. - Consellers. Baronies de la Ciutat.

(25) A.D.M. - Con. Amp. Doc. 4664.

por cada mercaderia» (26). Amb aquesta embarcació sortia el lleuder amb el fi d'investigar el carregament que portava la nau que passava, tenint l'obligació el patró d'ensenyar-li tota mena de documentació per llur examen. Aquesta nau encara existia el primer terç del s. XVII.

* * *

Desconeixem fins avui tot l'estipulat a la «lleuda de Cadaqués» i les tarifes que regien de molt antic, però coneixent tot el que es refereix a les de Cotlliure i Tortosa, i llur similitud, ens fa pensar que la de la nostra vila poc deuria diferir d'elles, màxim si tenim en compte, com suara hem dit, que els comtes d'Empúries els segles IX i X ho foren al mateix temps del Rosselló, i per tant senyors de Cadaqués i de Cotlliure. Circumstància, aquesta, per la qual hem de suposar que a l'època d'establiment de les respectives «Leudes», seria poc o més o menys la mateixa i les ordinacions i tarifes molt semblants.

Generalment, cada territori independent, cada ciutat o població adoptava una tarifa especial pròpia, procurant acomodar-les a les ja establertes, però com és natural tenint sempre en compte llurs interessos locals. Malgrat tot, es pot veure que totes s'ajustaven a un cànon determinat i comú, i que les variacions eren més o menys perceptibles segons el tipus de mercaderia, i si aquestes eren d'entrada, d'eixida o en trànsit. De manera que un mateix article podia tenir distinta tarifa a Cadaqués i a Cotlliure. Tenint, doncs, cada municipi llurs tarifes pròpies, s'explica el perquè de la denominació de «Leudes de Cadaqués», «Leudes de Roses» o «Leudes de Cotlliure», i no la de «Leudes del Comtat d'Empúries».

En els seus començaments, les mercaderies incloses dins les lleudes, no deurién ésser tan nombroses com les que veiem que figuren a les de Cotlliure i Tortosa, que foren redactades a mitjan segle XIII, però amb el pas dels anys anaren augmentant, al mateix temps que s'adaptaven a les establertes en altres llocs.

Es pot llegir que pagaven lleuda les coses i animals, encara que alguna vegada ho feien les persones, considerades com a coses, els «stranys i sclaus i serrahí o serrahima, juheu o juhia sia catiu o cativa...». També es pagava pels productes del país i pels estrangers, tota mena d'hortalisses i de llegums; els teixits tant si eren de llana, de fil, de seda o de cotó; els minerals, el

ferro, el coure, el llautó, l'estany, l'argent viu (mercuri), etc.; els animals vius, com cavalls, ases, etc.; tota mena de peix ja fos fresc o salat, el mateix de mar que de riu; els productes fabricats com el paper, les naus o embarcacions grans o petites. Segons els articles, per a la tarifa, es tenien en compte llur pes (arrobes o quinters), llur capacitat (sàrria, bot, quartera), llur nombre (milers de sardina salada), etc. i sobre això s'establí un preu. D'entre les mercaderies de les quals es cobrava un tant per cent, figurava el vidre.

De vegades i mitjançant convenis es fixaven unes tarifes especials per als habitants d'una determinada vila, ciutat o lloc. Igualment feien descomptes a certes mercaderies (27).

Les tarifes venien marcades amb la moneda dita «malgonesa» de curs legal en el Rosselló i la Cerdanya, ja el segle X. Però això no indica un possible origen de la lleuda, ni tampoc el de les tarifes, car aquesta moneda era legal també en els contractes públics de la vila de Castelló i en tot el comtat d'Empúries, encara, a les darreries del segle XVI.

En aquell quinquenni ja esmentat, 1559-1563, es parla d'un aranzel per certes mercaderies subjectes a pagament, però poca cosa en sabem d'ell per «no recordar verament el levador de esta colecta», en aquests anys, diu un tal Marc Axada fill del famós almirall que fou l'emperador Carles V, Rafel Axada nascut a Cadaqués. N'obstant això diu així mateix l'Axada que pagaven, les «**especies un sueldo; por carga de vino, seis sueldo; por anyinos y boquines, un sueldo; por el centenario de cueros de buey con pelos, dos dineros; por pieza pastel, dos dineros; por barril de sardina o tonyina quatro dineros por barril; i de este derecho de leuda son francos los del Condado y los de Barcelona**». En aquests anys el salari del recaptador de l'impost era de 30 lliures, «haga mucho o haga poco».

Amb el pas dels anys també la forma de cotització va sofrir unes certes variacions. Així podem veure com a finals del segle XVII, es cobrava un dos per cent sobre el valor total de la mercaderia que portaven les embarcacions, tant les que entressin i fondegessin en el port, com les que passessin per la mar del terme. A mitjan del següent segle XVIII, segons es llegeix en un volum titulat «Descripción del condado de Ampurias», de Joan Antoni Añues i Joan Antoni de Casa, es cobrava solament de les «**embarcaciones de 1.500 quintales de transporte, una li-**

(26) A.C.A. - «Averiguación, etc.»

(27) A.D.M. - Con. Amp. Doc. 4651.

bra y diez sueldos; de las que son de transporte de 500 quintales hasta 1.500, quince sueldos o lo que se pueda; de las de 500 quintales abajo, seis o lo que se pueda; y los laudes pequeños, dos sueldos por cada embarcación».

* * *

Sense apartar-nos del tema «CADAQUÉS. NOTÍCIES HISTÒRIQUES», farem un petit incís que se'ns ha ocorregut en esmentar tantes vegades el mot «CADAQUERS», tant en aquest article com en altres anteriors, mot que així es veu escrit en expressar el nom de la nostra vila a la vella documentació dels segles XII, XIII, XIV, XV i en alguns del XVI. També a l'orla que volta l'escut del segell que així mateix tenia la vila en el mateix segle XVI, en el XVII i en el XVIII, com de la mateixa manera en el de començaments del XIX s'hi pot llegir «LO CASTELL DE CADAQUERS». Això ens fa pensar que aquests nom de CADAQUERS fou durant molts i molts anys el vertader nom de la població, i no l'actual CADAQUÉS. I si les autoritats cadaquesenques dels segles XVIII i XIX, consentien encara que a l'orla de l'escut hi figurés el nom de CADAQUERS, és que el consideraven malgrat el pas anys i de les circumstàncies, el vertader nom.

El perquè del canvi entre la denominació de CADAQUERS d'abans i la de CADAQUÉS actual, es pot explicar si considerem l'abandó de la noblesa catalana de llurs estats, passada tot just l'edat mitjana —els d'Empúries es traslladaren a Barcelona a començaments de la centúria del mil cinc-cents—, i la consegüent castellanització fins i tot de la mateixa noblesa, pels entroncaments matrimonials amb famílies de la noblesa castellana. Castellanització que àdhuc va arribar a la documentació particular donant-se el cas d'una mutació de molts mots del nostre país que encara avui persisteix. En un article publicat a la REVISTA DE GIRONA, n.º 79, del segon trimestre de l'any 1977, que porta per títol, «CADAQUÉS ANTIC. RODALIA», en referir-nos a l'origen del nom de Cadaqués, dèiem que tot el que se'n deia d'ell eren simples conjectures. Però això no vol pas dir que no exposem aquí la nostra opinió.

No farem pas un estudi filològic del nom tan repetit, car desconeixem la Filologia i les seves lleis, però sí donarem unes idees que tenen el seu fonament.

* * *

Pere de Marca, a l'obra «MARCA HISPANICA», que és un recull de transcripcions d'antiquíssims documents del Principat, n'esmenta un de l'any 1030, en què el nom de Cadaqués ve

escrit així, KADACHERS, però desconeixem com el pronunciaven. Si la CH es pronunciava com una K, per comptes de KADACHERS es diria KADAKERS, que a la fi anem a parar al tan nomenat «Cadaquers» de la vella documentació, com hem dit suara.

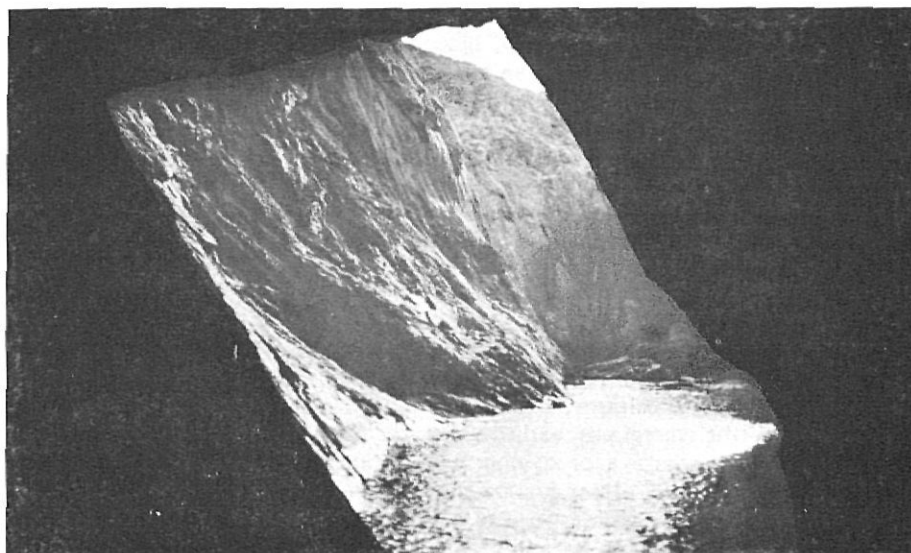
Com a curiositat, fa constar Marca que del mot KADACHERS a França en deien Capdequiers, car diu; «...Kadachers, quod Franci vocant Capdequiers». Ço que vol dir que aquests noms de Capdequiers, Capdequers, Cadaquis, Cap d'Aques o Cataxés, que de semblant manera així es veu escrit el nom de la vila en els gravats fets pels nostres veïns del nord, en els segles XVII i XVIII, són més aviat parers o punts de vista seus, que de moment no hi sabem veure pas massa cap relació. Per tant aquella referència que del temps de Carlemany (768-814) fa el mateix Marca de Cadaqués, amb motiu del naufragi a Portlligat de la nau que portava les relíquies dels Sants Abdon i Senén, de Roma a Arlés, si bé diu el document que transcriu «...ad portum nominatum incopolis Capdequers...», o sigui, «...el port habitat nomenat Capdequers», hem de suposar que el document original deuria ésser escrit KADACHERS, i ell el va transcriure seguint el criteri que tenien del nom els del seu país, els francesos. Així, doncs, hem d'admetre que més enllà del 1030, gairebé tres segles abans, quan el regnat de Carlemany, el nom de la nostra vila s'escribia KADACHERS i per aquest nom era coneguda.

D'on vindrà aquest mot de KADACHERS i el seu significat? És molt difícil saber-ho, però hem de mirar si entre uns i altres se'n treu l'entrellat. Tenim l'opinió que l'origen del nom de Cadaqués o KADACHERS o KADAKERS, l'hem d'anar a cercar molt, però que molt lluny. Podria ésser l'origen celta o íber i quelcom emparentat amb l'euskera, encara que no és pas massa clar si l'origen de la parla dels països bascs és celta o íber.

Dic això perquè no fa pas gaires dies parlava d'aquesta qüestió amb el meu parent en Francesc Rahola i Falgàs, que com a descendent de la vila —encara que no hi hagi nascut hi ve des de criatura—, sent per Cadaqués una certa inquietud per tot el que a ell es refereix. Ha viscut molts anys a Bilbao, i hi ha captat una especial coincidència o relació entre certs mots del País Basc amb altres de Catalunya, com així mateix, amb altres de la part nord de l'Aragó.

Ultra el que acabem de dir, i segons els historiadors, molt abans de la vinguda dels romans a la Península a la qual varen romanitzar, es parlava l'íber o el celta. Pella i Forgas, a «Història del Ampurdà», esmenta costums semblants a l'antigor entre Euskadi i la nostra comarca. I encara diu el mateix Pella, i Sebastià Obradors,

Cadaqués.
Cova dels Capellans.

lleuda de cadaqués

en un estudi fet sobre «Investigaciones lingüísticas sobre los primeros pueblos que se establecieron en Cataluña y principalmente en la Provincia de Gerona», i fins i tot el nostre parent, que hi ha molts mots de pobles i d'accidents geogràfics d'aquesta contrada que tenen una arrel basca com per exemple: Alp, Aran, Sort, Súrria (que en basc vol dir blanc, on hi ha unes mines de sal), Aransa, Llor, Bassegoda, etc.

Doncs bé, una manifestació del que diem, la tenim a Cadaqués. Cercant en un vocabulari Euskera-Castellà, alguna paraula o arrel basca que pogués lligar amb els mots KADACHERS o KADAKERS, vàrem tenir la sorpresa de trobar-n'hi un, molt familiar per a nosaltres els cadaquesencs. És l'expressió, KUKURUKU molt semblant a la nostra «Cucurucuc». Aquest mot basc és sinònim de «quiquiriqui» o el cant del gall. Ben mirat el nom donat a aquesta roca «es Cucurucuc» és força apropiat, car malgrat el pas dels segles i dels efectes de la naturalesa sobre d'ella, té un si és no és, la silueta d'una cresta de gall i endemés és orientada a sol ixent, que és la hora que solen cantar aquestes aus. Resumint, si ha quedat constància a la vila d'aquells vells llenguatges, no tindria res d'estrany que el nom de Cadaqués tingués un semblant o mateix origen.

* * *

Un cop acabat l'incís, continuarem amb les notícies històriques sobre la nostra lleuda. Si la cobrança de l'impost era administrada pel senyor del comtat, tenien cura d'ella uns agents

nomenats lleuders, que tenien a llurs ordres un «scriva» i el dit «collidor» o «receptor de la lleuda», els quals exercien aquestes facultats per concessió del suara dit senyor. En algunes èpoques, els càrrecs eren vitalicis. L'any 1330, amb aquest caràcter «de por vida» gaudia d'ell un tal Jaume Domènech (28). Encara que el comte arrendés l'administració de dita cobrança o hi hagués un canvi en la senyoria del comtat, el lleuder, diem-ne vitalici, continuava amb ell. Així, el 1334, un cop mort el suara dit Domènech, el comte-infant Pere d'Aragó fa donació de la «scribania» o administració de la lleuda de Cadaqués i mentre visqui a Felip Bonpart (29). Tretze anys després, el nou comte l'infant Ramon Berenguer, germà de l'anterior, confirma en llurs càrrecs el susdit Bonpart i Bernat Baranuy, com a escrivà i recaptador respectivament (30). Tenien un salari a l'any de cinc-cents sous moneda barcelonesa (31). En cas de mort del lleuder, el comte en nomenava un altre interinament (32).

Hi havia a la vila una casa que feia de despatx per a la recapta de l'impost. Tenim coneixement de la seva existència per unes obres que, l'any 1462, foren fetes al suara dit edifici, en con-

(28) A.D.M. - Con. Amp. Doc. 4662.

(29) A.D.M. - Con. Amp. Doc. 4663.

(30) A.D.M. - Con. Amp. Doc. 4664.

(31) A.D.M. - Con. Amp. Doc. 4665.

(32) A.D.M. - Con. Amp. Doc. 4737.

cedir la Generalitat «als honrats cònsols e prohòmens del Castell de Cadaqués», llicència per «fer una finestra en la casa ont se cuyl la lleuda en lo Castell de Cadaqués», i com que l'havien d'obrir a la muralla els autoritzen perquè pugui «**eser feta tal finestra quen puga haver competent claror, la qual finestra sia raixada en tal manera que no si puga entrar, ni a la vila venir dan algùn**» (33).

Quan el comte arrendava el cobrament, eren coneguts els arrendataris amb el nom de «senyors de la lleuda», que tenien igualment quan era administrada pel senyor del comtat el seu lleuder, «scrivà» i «collidor». Eren els «senyors de la lleuda» uns vertaders explotadors de tal impost, que tant afectava el comerç i la indústria. L'actuació d'uns i altres afavoria el contraban, donant origen a incidents que hauran de resoldre's moltes vegades judicialment. No podien els «senyors de la lleuda», ni llurs auxiliars, ser presos per qualsevol causa, que no fos la criminal. El batlle de la vila, o el regent de la Batllia en absència del titular havien de prestar-los «**sagrament e homenatge de fer complir tots los manaments de la dita lleuda, y prestarlos ajuda sempre que per ells fos requerit, baix pena de perdre la Batllia**» (34). Així el mes de setembre de l'any 1446, és amonestat el regent de la Batllia, Benet de Fontfreda, per no voler prestar-lo (35). Malgrat aquestes obligacions, tenia el batlle certs drets sobre el tal impost (36).

Quan per certes circumstàncies la seguretat a la vila era més aviat poca, o la tranquil·litat de la població es veia alterada, i els lleuders tenien treballs per percebre l'impost, s'autoritzava als «collidors» a portar armes i fer-ne ús si era convenient per a defensar-se d'aquells que per la força es negaven a pagar-lo. Aquesta autorització fou concedida pel rei Martí l'any 1408 (37). Tenia també el «collidor» el dret de poder entrar a les naus per comprovar si hi havia alguna mercaderia no declarada i obligar el patró que pagués el que li corresponia (38).

Molts foren els arrendataris de l'impost en el decurs dels anys i llur relació seria un mai acabar. De moment esmentarem els antics car, endemés del seu nomenament, coneixerem altres circumstàncies d'aquesta famosa imposició. L'any 1261 el comte d'Empúries, Ponç Hug III permuta amb Ponç Vernet del Rosselló, el port

de Cadaqués amb les «lleudes» de mar i rendes de terra que rep, per certs llocs que el tal Vernet posseeix per la comarca, i eren aquests Ceret, Millàs, Torrelles, Vernet, Tautauill i algun altre (39). Però en aquest cas no és ell l'arrendatari sinó l'amo, el propietari de la lleuda, i no és el senyor del comtat qui gaudeix de l'impost, com en altres ocasions, car aquí no hi té res a veure, se n'ha després d'ell. Això sí, té també els auxiliars per llur administració. En retornar de nou al cap de poc temps la vila i port al domini del comte Hug V, per mort del susdit Ponç Vernet, entre els anys 1629 i 1277, Hug V, l'arrendà a Guillem Despuig i Bernat Figueres (40).

El 1304 era l'arrendatari Guillem de Sala, de la família dels Sala que foren batlles de la vila per aquests anys, i li va arrendar per la quantitat de 21.000 sous, i per espai de catorze mesos (41). Set anys després, el 1311, amb motiu de certs deutes contrets Ponç Hug IV, aquest va cedir la lleuda al vescomte de Cardona, Ramon Folch —família que temps a venir s'entroncarà amb la casa d'Empúries—, i en carta els «**honrats i amats cavallers, Batlle, y promens del Castell nostre de Cadaqués e de son terme, fem vos saber que per los diners haveu de restituir als venecians havem obligat al noble en Ramon Folch lo Castell de Cadaqués e la lleuda, e les rendes e exides, lo qual e lo qui el vuylla tenga per ell, tro los dits diners sien pagats...**» (42). El de Cardona nomena, com a recaptador seu de tot l'expressat, Berenguer de Sala, batlle de la vila durant aquells anys (43). El 1325 era l'arrendatari un tal Ricart de Barcelona, primer per l'esmentat comte i després pel seu fill Magauí. També ho foren aquest any en Ponç Saquer o Saqueres i en Castelló Gomis (44). Un any després en Pere Amorós (45), i el 1327 Ferrer de Capmany, pel preu de 450 lliures i per espai de quatre anys (46). El 1359 ho és Ponç Alió, que també va ser-ho el 1360, el qual exigeix del batlle de Cotlliure el pagament de les «lleudes de Cadaqués» a les naus que en trànsit de Mallorca, de Catalunya, de València o d'altres ports de la «Hispania» els correspongui pagar el susdit dret (47). Dos anys després morí Ponç Alió i el com-

(33) A.C.A. - Gen. Reg. 672, fol. 33.

(34) A.H.M.B. - Concellers Baronies de la Ciutat.

(35) A.C.A. - Gen. Reg. 656, fol. 14.

(36) A.D.M. - Con. Amp. Doc. 4648.

(37) A.C.A. - Can. Reg. 2183, fol. 9.

(38) A.C.A. - Gen. Reg. 657, fol. 110.

(39) J. B. Alart - «Historia del Rosellón», V. I. pàg. 205.

(40) A.D.M. - Con. Amp. Dco. 4698.

(41) A.D.M. - Con. Amp. Docs. 4652, 4653, 4654 i 4657.

(42) A.D.M. - Con. Amp. Doc. 4656.

(43) A.D.M. - Con. Amp. Doc. 4676.

(44) A.D.M. - Con. Amp. Doc. 4732.

(45) A.D.M. - Con. Amp. Doc. 4733.

(46) A.D.M. - Con. Amp. Doc. 4735.

(47) A.D.M. - Con. Amp. Doc. 4671.

te Ramon Berenguer, nomena per al càrrec de lleuder Pere Roig, prevere i beneficiat de Cadaqués, i Joan Bassó, habitant també de la vila (48). El 1370 gaudia d'ell Bernat Exerat, que en deixar-lo se'n varen fer càrrec, Guiller Caragol i Francesc Pellicer de Castelló d'Empúries, i un tal Hostalets de Cotlliure (49). Passats uns anys, el 1390, era el lleuder Joan Marés que ho fou per espai de quatre anys (50), i un cop passats, el rei Joan I d'Aragó i comte d'Empúries el va cedir a Francesc Bertran, cavaller i senyor del castell de Gelida (51). Trancorregut un temps, el rei Martí nomena de nou per al càrrec com a procurador per a la percepció de la lleuda Joan Marés i en cedir el rei el comtat a la seva muller, la reina Maria, adverteix a l'esmentat Marés que tot el que recapti sigui per a ella (52). El 1415 eren els senyors de la lleuda, el susdit Francesc Bertran i Berenguer Sayol, i lleuder Pere Exerat (53).

En aquest segle XV, foren molts els «senyors de la lleuda», la majoria d'ells domiciliats fora de la vila, encara que hi tenien llurs procuradors, els lleuders. Hem de tenir en compte que els reis d'Aragó, gairebé durant tot el segle, foren els comtes d'Empúries i l'arrendaven a persones poc relacionades amb el comtat. En canvi, com acabem de dir, sí que eren cadaquesencs els lleuders. Una de les famílies que ho fou més vegades fou la dels Moret. Així, l'any, 1429 ho eren Berenguer i Guillem Moret; el 1448 en Berenguer Moret —no sabem si l'anterior o un altre familiar—, que també ho fou els anys 1450 i 1452. El 1445 ho havia estat Pere Setembre, família aquesta també de molta significació en distints esdeveniments i activitats dins la vila. Un d'ells fou per espai d'uns anys, ja a començament del segle XIV, entre 1311 i 1320, notari de la població i es deia de nom Berenguer. En el primer terç del segle XV en Pau i en Jaume Setembre foren guardes del dret de la «bolla» i del «segell de cera» a Cadaqués. Impost aquest esmentat i exposat en un altre article publicat en aquesta mateixa «REVISTA DE GIRONA», número 25 del quart trimestre de 1963. En el segle

XVI sabem que foren lleuders en Marc Axada (1559) i n'Andreu Mates (1598) (55).

* * *

Els comtes d'Empúries concedien, sobre la lleuda de Cadaqués, moltes pensions com també feien molts donatius a comunitats religioses. Fou la comunitat del convent de Santa Clara de la capital del comtat, Castelló, la que amb més freqüència i preferència va ésser afavorida per part dels senyors del comtat. La primera donació de què tenim coneixement per a aquesta comunitat, data de l'any 1327, quan l'infant Pere feu una donació anyal de 500 sous abonats per Nadal, en compensació de la mateixa quantitat que d'anys enrera rebien sobre la sal i les salines del comtat (56). Però ja tres anys abans, el 1323, el comte Magaulí els havia cedit la «scribania» de la «lleuda de Cadaqués», perquè la comunitat fes la pau dels endarreriments que els eren deguts de mensualitats anteriors i per espai de molts anys (57). La qüestió aquesta d'endarrerir-se en els pagaments dels deutes a aquesta comunitat, portà més tard, en algunes ocasions, a pledejar com succeí els anys 1443 i 1452 (58). El 1503 encara la comunitat claretiana de Castelló tenia que veure amb la lleuda de Cadaqués (59).

L'any 1309, el comte Ponç Hug IV, dotà també i sobre la lleuda de Cadaqués la capella de Santa Maria de Bellcaire —on va disposar que hi fos enterrat—, de la quantitat de dos mil quaranta sous malgonesos l'any. Ens havem assabentat d'aquesta donació, quan el seu fill Magaulí va matrimonià, car li féu donació del comtat però reservant-se per a ell les rendes, lleuda i totes les entrades del Castell de Cadaqués, per pagar els deutes que ells i els seus antecessors havien contret, i un cop pagat tot, Cadaqués quedaria de nou reintegrat al comtat (60).

* * *

- (48) A.D.M. - Con. Amp. Doc. 4737.
- (49) A.D.M. - Con. Amp. Doc. 4738.
- (50) A.D.M. - Con. Amp. Docs. 4739 i 4741.
- (51) A.D.M. - Con. Amp. Doc. 4673.
- (52) A.D.M. - Con. Amp. Doc. 4745. - A.C.A. Reg. Can. 2233. fol. 110 i Reg. 2281. fol. 176a.
- (53) A.C.A. - Can. Reg. 2412, fol. 146, i Gen. Reg. 369, fol. 49.
- (54) A.C.A. - Can. Reg. 3271. fol. 168a. - Gen. Reg. 643, fol. 66, Reg. 657, fol. 110 i Reg. 661, fol. 63.

- (55) A.C.A. - Gen. Reg. N5 fol. 5g. i N 114, fol. 35g. - Arxiu Parroquial Cadaqués - Llibre I de Baptismes.
- (56) A.D.M. - Con. Amp. 4658.
- (57) A.D.M. - Con. Amp. 4657.
- (58) A.C.A. - Can. Reg. 3257, fol. 168g i 178. Gen. Reg. 652, fol. 58.
- (59) A.D.M. - Can. Amp. Doc. 4752.
- (60) «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona». Vol. III, pàg. 274, 279 i 291.

En relació a les pensions, en coneixem algunes d'elles i hem de suposar que n'hi hauria d'altres, però que fins ara, documentalment no han aparegut.

El 1279 Ponç Hug IV va fer marcar d'una pensió de dos cents sous l'any i per vida, al cirurgià de Girona Berenguer de Carriera, segons la reclamació que féu el seu fill a l'infant Pere el comte d'Empúries aquell any 1327, dels endarreriments que per espai de catorze anys no li foren satisfets a son pare. Era el deute de dos mil vuit-cents sous (61).

L'any 1283 fou acabat el castell de Sant Salvador de Verdera començat per Ponç Hug III (1230-69) i al sosteniment de la capitania, hi participava el lleuder de Cadaqués amb la quantitat de 800 sous cada any (62). Més d'un segle després, el 1393, encara el capità de l'esmentat castell, confessa haver rebut els 800 sous per son salari (63).

El comte infant Pere fa mercè al fill de Galceran de Villareig d'una pensió anyal de mil sous, el 1327 (64). Setze anys després a l'administrador de les rendes del comtat, Joan Carmencó, li fou concedida una pensió de dos-cents sous l'any sobre la lleuda i, dos anys més tard, encara li eren satisfets (65).

Pere Sitjar, de la cambra del senyor comte, rep de l'administrador del comtat l'any 1345, 200 sous que corresponen a un trimestre, sobre els 800, que tenien assignats a la seva mare i sobre la lleuda (66).

I finalment sabem que Sibilla de Fontcoberta rep del comte Joan, fill de Ramon Berenguer, l'any 1375, i sobre la lleuda de Cadaqués una pensió de mil sous anyals (67).

Fins aquí hem exposat el que de la «Lleuda de Cadaqués», d'entre la documentació per nosaltres recollida i consultada, coneixem i que no deixa d'ésser un aspecte més, no pas massa conegut, de la història de la nostra vila.

(61) A.D.M. - Con. Amp. Doc. 4692.

(62) A.C.A. - Can. Reg. 18, fol. 60.

(63) F. Monsalvatge - Tom 11, pàg. 463.

(64) A.D.M. - Con. Amp. Doc. 4668.

(65) A.D.M. - Con. Amp. Doc. 4666.

(66) A.D.M. - Con. Amp. Doc. 4666.

(67) A.D.M. - Con. Amp. Doc. 4672.